

İSKİTLİ OKÇULARIN ATİNA'YA GETİRİLİŞ TARİHİ ÜZERİNE YENİ BİR YORUM (M.Ö. 5.YÜZYIL)

MUZAFFER DEMİR*

İskitli okçuların özellikle M.ö.5. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Atina şehrinin düzenini sağlayan bir polis gücü olarak kullanıldıkları bir gerçektir¹. Yakın geçmişte yapılan çalışmalar sonucunda İskitli okçuların Atina'ya tam geliş tarihinin belirlenmesinin zor olduğu ortaya konmuştur². Bu okçuların Atina'ya geliş tarihiyle ilgili yorum yapılabilecek tek gözlem, Atinalı politikacı ve mahkeme konuşması yazarı Andokides (M.ö.440-390)'in *Peri tês pros Lakeditimonious eirênês* (*Spartalılarla Barış Hakkında*)³ başlıklı konuşmasında geçmektedir. Andokides Spartalılarla barış yapmanın demokrasiyi zedelemeyeceğine dair tarihten örnekler verirken şöyle bildiriyor:

* Yard.Doç.Dr. M.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü Eskiçağ Tarihi Anabilim dalı.

¹ Özellikle demokratik kurumların düzenli çalışmasını sağlayan bir polis gücü olarak Atina'da kullanılmaları konusunda bk.: V. Hunter, *Policing Athens: Social control in the Attic Lawsuits, 420-320 B.C.*, Princeton, 1994, 144 v.d.

² B.M. Lavelle makalesinde, bize göre mantıklı bir şekilde, Atina'da Peisistratos yönetiminin (M.ö.561/560 veya 560/9-528/7) İskitli veya Trakyalı yabancı paralı askerlere görev vermesinin muhtemel olmadığını, ilgili kaynakları tekrar gözden geçirerek tartışmaktadır. Lavelle İskitli okçuların Atina'ya paralı askerler olarak M.ö. 6.yüzyılın ikinci yarısında getirilmediği sonucuna varmakla birlikte, bunların Atina'ya ne zaman getirilmiş olabileceği konusunda bir yorum yapmamaktadır. "Herodotos, Skythian Archers, and the *Doryphoroi* of the Peisistratids", *Klio* 74 (1992), 78-97. İskitli okçuların M.ö.6. yüzyılın ikinci yarısında Atina'ya getirildikleri konusunda Lavelle'in savlarını desteklemek için bakılacak diğer çalışmalar: H.A. Shapiro, "Amazons, Thracians, and Scythians," *Greek and Byzantine Studies* 24 (1983), 112 ve A.M. Snodgrass, *Arms and Armour of the Greeks*, London, 1967, 83. İskitli okçuların Atina'ya geliş tarihinin belirsizliği konusundaki tartışma için bk.: E.M. Hall, "The Archer Scene in Aristophanes' *Thesmophoriazusae*," *Philologus* 133 (1989), 44.

³ M.ö.395 yılında başlayan Korint savaşı sırasında Thebes, Atina, Korint ve Argos bir birlik oluşturarak Sparta topraklarına karşı saldırılarda bulunmaya başladılar. M.ö.392 yazı ile beraber Sparta Hellen ana kara parçasının liderliğini sağlayamamış ve denizlerde de başarısız olmuştur. Aynı yılda genel bir barış sağlamak için Sparta'da bir kongre yapıldı. Andokides Atinalı delegelerden bir tanesiydi ve geri döndükten sonra, Sparta'da kararlaştırılan barış antlaşmasıyla ilgili yukarıda adı geçen konuşmayı Atina meclisine sundu. Atinalılar Korint ve Argoslularla beraber barış tekliflerini kabul etmeyip Atina delegelerini kınadılsa da, devam etmekte olan savaşın getirdiği zorluklar yüzünden M.ö.387/6 da *Kral Barışı* olarak adlandırılan antlaşmayı kabul ettiler.

[3] Şimdi biz Euboea'da savaşmış Megara, Pegae ve Troezen'i elimizde tutarken barış yapmayı arzuladık ve Spartalıların Atina'daki resmî temsilcisi [*proxenos*] olması sebebiyle meclis tarafından Atina'dan on yıllığına sürgün edilip Khersones [Gelibolu Yarımadası]' e sığınmış olan Kimon'un oğlu Miltiades'i,⁴ Spartalılarla yapılacak ateşkes mütarekesine gönderebilmemiz için geri çağırdık. [4] O zaman bizimle Spartalılar arasında elli yıllığına bir barış antlaşması yapıldı, ve bu barış şartlarına iki taraf da on üç yıl uydu. Atinalılar! İlk önce bu olayın gerçeklerini gözden geçirmemize müsaade edin. O zamanda Atina demokrasisi çökertilmiş miydi? Hiç kimse bunu ispatlayamaz. Ancak ben bu barış sonucunda elde edilen faydaları size anlatabilirim. [5] İlk olarak biz bu sürede Piraeus'u surlarla çevirdik, sonra şehrin kuzeyindeki uzun surları inşa ettik; o zaman sahip olduğumuz eski ve deniz şartlarına uygun olmayan *triremesler* yerine, ki bunlarla Pers kralını ve barbarları yenip Hellenlerin özgürlüğünü sağladık, yüz tane yeni *triremes* inşa ettik, ve o zaman ilk defa üç yüz kişilik atlı süvari kuvveti oluşturup üç yüz tane İskidi

⁴ Andokides burada tarihî bir hata yapmaktadır. Aslında kastettiği tam tersine Miltiades'in oğlu Kimon'dur. Aynı hatayı Aeschines'de yapmaktadır. Bk.: dn.6.

⁵ Pollux (*Onomastikon*, 8.131-132) ve Aristophanes'in *Akharnai* başlıklı oyunuyla ilgili bir dipnotta (54) İskitli okçulardan "démosioi hypéretai" olarak bahsedilmektedir. Bu deyim özellikle kamu işlerinde çalıştırılmak için *satın alınmış daimi kamu köleleri* anlamında kullanılmaktadır. B.Jordan, *The Athenian Navy in the Classical Period*, Berkeley, 1972, 248 ve Hunter, *a.g.e.*, 145. Buradaki orijinal metinde kullanılan Eski Yunanca'daki *priamai* orta fiilinin haber kipinin geniş zaman şekli normal olarak "satın alındı" anlamında tercüme edilir. Ancak bu göz önüne alınarak İskitli okçular satın alınmış mutlak köleler olarak ele alınmamalıdır. Eski Yunanca sözlüğe bakıldığında, *priamai* aynı zamanda "kiralamak" veya "iltizam vermek" anlamlarına da gelmektedir. Para karşılığında başka bir devlete kiralanana, ancak hala kiraya veren devletin malı olan kişiler tam anlamıyla köle olarak adlandırılmaz. "*Hypēretes*" ismi gerçekte genel anlam olarak "hizmetkâr" anlamına gelmektedir. L.J.D. Richardson, "*hypēretes*", *CQ* 37 (1943), 55-61. Jordan (*a.g.e.*, 259) "*hypēretes*" kelimesinin kölelere ilâveten Atina gemilerinde paralı askerler olarak iş arayan ve bulan kişileri de kapsadığını yazmaktadır. Kelimenin paralı askerler olarak kullanılması yönü aynı zamanda diğer birkaç kaynaktan da vurgulanmıştır. Xen, *Cyropaedia*, 2.1.18; Plato, *Epistles*, 7.350 a. Atina'da kamu hizmetinde bulunan İskitli okçuların kendi kumanda yapısına sahip, ancak Atina devletinden emirlerini alan, ve hatta muhtemelen kendilerine belli miktarda bir maaş ödenen askerler olduğu söylenebilir. Aristophanes'in *Thesmophoriazusae* (1194) adlı oyununda bunların maaş aldığına dair bir ima olabilir. İskitli okçuların muhtemelen paralı asker olarak kiralanmış olmaları, Atinalıların onları satın alınmış daimi kamu köleleri olarak kullanılmaktansa, aşağıda belirtileceği gibi ilk başta belli maksatları gerçekleştirme doğrultusunda belirli bir dönem için Atina'ya hizmet maksadıyla kullanmaya ihtiyaç duyduklarını göstermek açısından vurgulanması gereken bir noktadır. Peloponnesos Savaşından (M.ö.431-404) sonra bu okçuların bir daha Atina'da görülmemesi bu savı desteklemek-

okçu satın aldık⁵. Spartalılarla yapılan barış sonucunda Atina demokrasisinin gücü ve şehir için bu faydalar sağlandı⁶.

Kimon'un geri çağırılması ve ateşkes antlaşmasının imzalanması M.ö.457 yılında Atinalıların Tanagra yenilgisinden sonraki bir zamana rastlamaktadır⁷. Belli bir yıla değil, fakat bir döneme işaret eden yukarıda aktardığımız kaynağı dikkate alırsak, biz sadece İskitli okçuların M.ö.457' den sonraki bir dönemde getirildikleri yargısını çıkarabiliriz. Bu makalede yukarıda belirtilen (dn.2) modern eskiçağ tarihçilerinin şimdiye kadar öngörmediği belli gerekçelerle beraber bu okçuların M.ö.457 yılından hemen sonraki bir dönemde getirilmiş olabileceklarini savunacağız.

Atinalılar bu okçuları özellikle niçin M.ö.457' den hemen sonra kullanmaya ihtiyaç duymuş olabilirlerdi? Andokides'in yukarıda aktarılan gözlemlerini yakından incelediğimizde, Spartalılarla yapılan barış döneminde Atina'da gelişen yeni oluşum ve kurumlardan bahsedildiği görülmektedir. Uzun kale duvarlarının inşası, yeni bir donanma ve atlı gücünden oluşan askerî teşkilâtın oluşturulması ve aynı zamanda artan paranın Akropolis'de biriktirilmesi Atina şehrinin ve onun demokratik kurumlarının gücünü artıracaktı. Bütün bunlara destek olarak özellikle İskitli okçuların getirilmesi büyük bir olasılıkla Atina demokrasisinin gücünün istikrarı, korunması ve gelişmesi için zarurî olmalıydı. Konuyla ilgili tek gözlemi yapan Andokides'in İskitli okçuların getirilmesinden söz etme gereğini duyması da bu bağlantının bir sonucu olabilirdi. Nitekim yukarıda belirtildiği gibi (dn.1), bu okçuların getirildikten sonra Atina demokratik mekanizmalarının düzgün bir şekilde işletilmesi için kullanılması, bu teoriyi desteklemektedir.

Bu bağlamda dikkati çeken nokta, M.ö.457 yılının hemen öncesi ve sonrası dönemde Atina'da yeni demokratik reformların gerçekleştirilmesi ve

tedir. Nitekim Thukydides (*Historiai*, 3.2-3) M.ö.428 yılında Mytileneliler Atina'ya karşı ayaklanmadan önce Karadeniz'den kendilerine okçuların gönderildiğini yazmaktadır. Bu okçuların sadece Atina'ya değil Ege Denizi bölgesindeki diğer şehir devletlerine gerek duyulan belli dönemler için büyük ihtimalle kiralık olarak gönderildikleri görülmektedir.

⁶ Andokides, *a.g.e.*, 3.3-5 (M.ö.392/1). M.ö.343'de Atinalı politikacı ve mahkeme konuşması yazarı Aeschines (M.ö. 390-322) Andokides' in bu sözlerini kendine göre bazı ufak değişiklikler yapıp aynen kopyalayarak *Peri tês Parapresbeias* (*Elçilik Heyeti Üzerine*, 2.172-174) başlıklı konuşmasında aktarmaktadır.

⁷ Diodoros bu savaştan sonra Kimon tarafından bir ateşkesin sağlandığını bildiriyor. *Bibliotheka*, 11.80.6 ve 86.1. Kimon'un M.ö.461/0-457/6 yılları arasında geri dönüş tarihi ile ilgili kaynaklar ve çalışmalar için bk.: C.W. Fornara, *Archaic times to the end of the Peloponnesian War: Translated Documents of Greece and Rome*, 2nd ed., Cambridge, 1990, nu.76.

aynı zamanda bir takım oligarşi taraftarı Atinalıların Spartalılarla işbirliği yaparak Atina'nın demokratik kurumlarını yıkmaya yönelik iç tehditlerinin artmasıdır. Kimon ve taraftarlarının Atina'da eski aristokratik yönetimi canlandırma arzularına rağmen, Ephialtes'in Perikles'in de desteğini alarak M.ö.462/1 yılında aristokratik *Areopag* meclisinin görevlerini sınırlandırmayı başardığı, diğer bir deyimle adam öldürme, kundakçılık ve bazı dinî suçlar dışında hukukî görevlerinin büyük bir bölümü yanında hükümet devletimiyle ilgili bütün güçlerini Beşyüzler Meclisi olarak bilinen meclise devrettiği bilinmektedir⁸. Ephialtes'in M.ö.461 yılındaki şüpheli ölümünden hemen sonraki dönemde Perikles jüri görevinde bulunanlara nominal bir maaş ödenmesini sağlamıştır. Devlet görevi, jüri hizmeti ve hatta *ekklēsia* meclisine katılanlar için ödeme yapılması radikal demokrasinin en önemli karakteristik özelliklerinden biri olacaktır⁹. M.ö.458/7 yılında Solon'un varlıklı sosyal sınıflarından üçüncüsü olan *zeugitai* üyelerinin de *arkhōn* olabilmesinin önü açıldı¹⁰. Bu reformlardan hemen sonra M.ö.457 yılında Spartalılar Attika'nın kuzey sınırında Boeotia'da bir orduyla konumlarını sağlamlaştırdıkları zaman, bir grup Atinalı demokrasiye son vermek ve yapılmamasında olan uzun surların inşasını önlemek için Spartalıların bu gücüyle işbirliği yapma hazırlığı içindeydi¹¹. Aynı yılda Aeschylus *Eumenides* başlıklı tiyatro oyununda bir iç savaş tehlikesine işaret etmektedir¹². Bu geçiş dönemiyle ilgili sorunun ne kadar ciddi olduğunu kesin olarak kestirmek zor olsa da, aynı yıldaki Sparta karşısında Tanagra yenilgisi nedeniyle Atina'daki iç savaş tehlikesi gerçekten ciddi boyutlara ulaşmış olabilirdi. Neticede Atina

⁸ Aynı yıllarda Ephialtes ve Perikles'in Atinalı aristokratların meclisi olan *Areopag* Meclisi'nin güçlerine ve Sparta desteğini alan Kimon'a karşı ortak hareket etmeleri ve Kimon'un M.ö.461 yılında sürgün edilmesi konusundaki kaynaklar için bk.: Plutarkhos, *Kimon*, 15.3-5;17.3. Perikles'in Kimon'a karşı muhalefeti konusunda bk.: Plutarkhos, *Perikles*, 9.5. Ephialtes ve Perikles'in Kimon'a karşı ortak muhalefetiyle ilgili tartışma için bk.: S.Hornblower, *The Greek World, 479-323 B.C.*, rev.ed., London, 1991, 35-8; Ephialtes ve Perikles'in M.ö.461 yılındaki demokratik reformları konusunda bk.: Plutarkhos, *Kimon*, 15.3-5; Aristoteles, *Athenaiōn Politeia*, 25.1-4; 26.1. Bu reformlar konusundaki çalışmalar için bk.: C. Hignett, *A History of the Athenian Constitution: to the end of the fifth century B.C.*, London, 1952, 198-9; C.A. Jones, "The Role of Ephialtes in the Rise of Athenian Democracy", *CQ* 6, 1 (1987), 53-76; L.G.H. Hall, "Ephialtes, The Areopagus and the 30", *CQ* 40, 2 (1990), 319-328.

⁹ Perikles'in bu reformlarıyla ilgili kaynaklar için bk.: Plutarkhos, *Perikles*, 9.1 v.d.; Aristoteles, *a.g.e.*, 26.4. Bu konudaki araştırma için bk.: M.M.Markle, "Jury Pay and Assembly Pay at Athens", *History of Political Thought* 6 (1985), 265-297.

¹⁰ Aristotle, *a.g.e.*, 26.2. Bu konuda bk.: Hall, 1990, 322-3.

¹¹ Thukydides, *a.g.e.*, 1.107.4

¹² Aeschylus, *Eumenides*, 858-66, 976-87.

devleti iç siyasetinde çok daha sağlam bir demokratik hükümet oluşturma veya dış destekli oligarşi taraftarlarına meydanı bırakma konusunda bir karar verme eşiğine gelmiş olabilirdi.

Atina devleti yeni oluşturulmakta olan ve oligarşi taraftarlarından tepki aldığı görülen demokratik kurumları daha da kuvvetlendirme yönünde karar aldı. Bu aşamada Atinalılar devlete yönelik iç savaş tehlikesinin ciddiyetini göz önüne alarak tarafsız, güçlü, güvenilir, sadık, emirleri yerli yerine getirebilecek¹³ ve iç politik gelişmelerden etkilenmeyen İskitli okçular gibi özel bir yabancı güç kullanma arayışı içine girmiş olabiliyordu.

İskitli okçuların Atina devletinin demokratik mekanizmalarının korunması maksadıyla kullanılmasına, Peloponnesos Savaşı sırasında (M.ö.431-404) eski Atina komedisi şairlerinden Aristophanes (M.ö.447/6- 386 veya 380?) tarafından yazılan bazı oyunlarda yer verilmektedir. İlgili oyunlarda bu okçuların rahatsızlık yaratan konuşmacıları meclisten (*ekklēsia*) uzaklaşturmaları esnasında konuşmayı yapanların çoğunun Sparta ile barış taraftarı olmaları veya bu amaç doğrultusunda konuşmaları ve aynı zamanda bunların meclis dışında Sparta ile barış taraftarı olanlara karşı kullanılmaları gerçekten ilginçtir¹⁴. Atina sosyal ve politik hayatının keskin bir gözlemcisi olan Aristophanes özellikle Sparta'dan gelen dış oligarşi tehdidine karşı¹⁵ Atina

¹³ İskitli okçuların bu yönde kullanımları için Kırım bölgesinde M.ö.436 yılında kurulduğu bildirilen Bosporos Devleti Kralı I.Leukon'un, M.ö.4. yüzyılın ilk yarısında Herakleotler (Heraklea Pontika, bugünkü Karadeniz Ereğlisi halkı) karşısındaki savaşta *hoplileri* savaşmaya zorlamak için bu okçuları kullanmasını örnek olarak verebiliriz. Polyaeus, 6.9.4. İskitli savaşçıların ünü ve maharetleri konusundaki kaynaklar için bk.: Herodotos, *Historiai*, IV.46; Aeschylus, *a.g.e.*, 695-705; Strabon, *Geographia*, 7.3.7.8.

¹⁴ Bu okçuların Sparta ile barış taraftarı olan Atina vatandaşlarına karşı tavırları ve Sparta ile barış yapmak için konuşan şahısları meclisten uzaklaşturmaları konusunda bk.: Aristophanes, *Akharnai*, 54; 705-715; *Hippeis*, 675 *v.d.*; *Lysistrata*, 386-475; *Ekklesiazusae*, 193-196, 258-259. İskitli okçuların rahatsızlık oluşturan konuşmacıları meclisten uzaklaştırma görevleri konusunda ayrıca bk.: Xenophon, *Memorabilia*, 3.4.1; Plato, *Protagoras*, 319c. Aristophanes'in bu oyunlarıyla ilgili çalışmalar için bk.: K.J. Dover, *Aristophanic Comedy*, Berkeley, 1972; R.M. Harriott, *Aristophanes, Poet and Dramatist*, Baltimore, 1986; D.M. MacDowell, *Aristophanes and Athens*, Oxford, 1995.

¹⁵ *Lysistrata* oyununun yukarıda bahsi geçen mısralarında İskitli okçuların *proboules*'in emri altında hizmet ettikleri görülür. Bu devlet görevlisi özellikle M.ö.413 yılındaki Sicilya felâketinden sonra Atina'nın Sparta karşısındaki savaş gayretlerinde önemli rol oynadı. Thukydidēs, *a.g.e.*, 8.1.3. Aristophanes bu okçuları Spartalılar karşısında savaşın devam etmesinde etkin rol oynayan *proboules*'in hizmetinde, kasıtlı olarak göstermiş olabilirdi. Bu veri sadece Aristophanes'in bu oyununda geçmektedir. Gerçekte bu okçuların Atina'daki hapisaneler ve suçluların cezalandırılmasında sorumlu bir kurul olan *hoi hendeka* (oi endeka)'nin emri altında oldukları görülmektedir. Hunter, *a.g.e.*, 144-145.

demokrasisini korumak maksadıyla getirildiklerini göz önüne alarak oyunlarındaki İskitli okçuları bu belirtilen maksatlar doğrultusunda kullanmış olabilirdi.

SONUÇ

İskitli okçular M.ö.457 yılından hemen sonraki dönemde yeni oluşturulmuş olan Atina demokratik reformlarına yönelik Sparta destekli iç oligarşik tehdide karşı kullanılmak istenmeleri neticesinde getirilmiş olabilirlerdi. Bu okçuların bu yönde kullanılma ihtiyacıyla getirildiklerinin yansımaları Aristophanes'in oyunlarında da muhtemelen ima edilmektedir.